

sociologi in družboslovci to knjigo – in njej podobne – morali poznati. Brati pa jo je treba skozi tisto, kar je izpuščeno, zamolčano in predpostavljeno.

Literatura:

Stephen J. Gould: *The Structure of Evolutionary Theory*. Harvard: Belknap, 2002.
 ed. P.C. Lee: *Comparative Primate Socioecology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
 Boesch&Tomasello: *Chimpanzee and Human Cultures*. *Current Anthropology* 39.5, Decemer 1998.

Tomaž Kaštrun

Primo Levi: Potopljeni in rešeni. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2003 199 strani (ISBN 961-6262-44-0), 3.500 SIT

prevod Irena Proscenc Šegula

Če si v dolgoletnih barbarskih primitivizmih nacionalsocializem ni opomogel od grebatorskih privilegijev, ki si jih je nabral že od zgodnjega leta 1925 in se »izčrpal« do leta 1945, potem je bila refleksija tega izvora ne le poslednja *masada duha*, pač pa mejnik humanosti, ki se je spraševal ne toliko o fašistoidnih dejanjih, pač pa veliko več o političnih vprašanjih nacionalnega kulta države in vojske, enostrankarskega sistema, (p)oboževanje voditelja, onipotenco politične policije ter navsezadnje institucionalizirano diskriminacijo, ki je rezultirala v množičnem genocidu zaradi človeške ne celovitosti. Nadalje, če nobena hermenevtika ne zna razlagati zgodovine takih barbarskih dejanj, pa čeprav zgodovina lepo priča o razkolih in neujemanjih na eni strani med katoliško cerkvijo in na drugi strani med judovstvom, se razlike ne znajo same potencirati v takšen bilingvizem, ki bi na eni strani odpiral spekter faz o neskončnem pogrešanju po deviško beli reprodukciji in na drugi strani zapiral moduliranje prikritosti in odkritosti, ki se jih ni dalo nikoli tolerirati brez daha taktičnosti. Torej se je v genski zapis prikradla modifikacija, ki je za seboj pustila ne le zapacan izvor človeške refleksije, pač pa vnesla v kodo tudi imuniteto o temeljnih človekovih potrebah, načelih in izročilu.

Levijev *opus infinitum* piše o teh genskih spremembah, ki jih je pustila nemška vladajoča politika »čistosti« tudi na njegovi koži. Sam je bil del mehanizma, ki je često opravičeval obstoj vloge uradnega sovražnika, ki je bil fašističen produkt, potreben za popolno nemško oboževanje; torej samopropaganden material o superiornosti lastne rase. In brez anti-semitizma Hitler vsekakor ne bi moral vzpostaviti takšne karizme pred lastnim narodom, kot je lahko to storil z »židovskim aparatom«. A žal se tudi kolaps vladujoče stranke ni moral spoprijeti s toplino humanosti, z razlogom, ker je hitlerjanizem recipiral ravno tisto, kar je »židovski aparat« na drugi strani percipiral. Zato tudi prvi ni videl dlje kot kot samo do utopizma in ga je realizem s svojo percepcijo (skoraj) povsem povozil. In to se dogaja še danes. *Ad infinitum*. Čeprav spomin ne bo zamrl, posebej ne takrat, če se zgodi metonimija masade oziroma, če na račun streznitve spomina zbolijo za amnezijo več milijonov ljudi.

In Primo Levi – italjanski kemik, ki je bil zaradi svoje majhne anomalije, tj. židovskega rodu, deportiran v Auschwitz – piše v svoji knjigi »Potopljeni in rešeni« o različnih tematikah, ki jih prepleta s konstantnim obračanjem na vprašanje o dostojanstvu. O dostojanstvu, ki je preživelo človeško amnezijo šibkih, ki so bili hkrati tudi tisti najmočnejši, saj so preživeli vse, tudi najboljše. To enigma je Levi uprizoril s prisposodob v naslovu o potopljenih in hkrati rešenih, istočasno pa s tem zgradi ozadje elegije o koncentracijskem taborišču. S prisposodob prevzema grozo, na kateri

se svetlika tisti svit novih upanj, ki je rešene držala pokonci. Vendar je bilo pred rešitvijo potrebno soočenje s skušnjavami prekletstva, s katerimi so se soočali vsi potopljeni. Potopljeni so zastupljeni z umsko sposobnostjo potlačitve individualnega spomina kot dejanja nemoči, ki se na koncu vsakega dneva izteče v tišino. Rešeni pa so bili znotraj preseka potopljenih – tisti najmočnejši – , ki so se obdali z lastno subjektivnostjo v svetu, ki ni primoral endemičnega življenja za posameznika. Koncentracijsko taborišče jih je zgradilo v svet, ki je dovoljeval samo en način ravnanja. Da v taboriščnikih zlomi sposobnost odpora – kot mašinerija, ki še za stranski učinek ne sproducira utvare do življenja.

Rekonstrukcija realnosti in resnice o koncentracijskih taboriščih je snovana največkrat na zgodovinskih relikth in pronicljivih spominih preživelih. Kot pravi sam Levi, da je potrebno take spomine gledati in opazovati iz določene distance, se lahko njegova knjiga pohvali z zaščitniško znamko o novem kroju zgodovine. Knjiga »Potopljeni in rešeni« vsebuje zapise dostojanstev, ki jim je odvzeta velika mera samokritičnosti, saj so zapisi sami po sebi že dovolj strahospoštovanja vredni, brez da bi se potvarjali po dodatni samovolji, zaslužku ali slepljenju. Čeprav se Levi zaveda, kolikšen vpliv ima lahko takšen dogodek na subjektivni spomin, mu ostaja kristalno jasno, kako nemogoče je ponarejati dejstva, saj so vedno omejena z vseh strani z objektivnostjo, ki jo posameznik občuti na lastni koži. In česar ni občutil, doživel ali videl samo en deportiranec, pač pa več sto tisoč, toliko bolj so dejstva pridobila na resničnosti. Kljub množični potlačitvi spomina, kot del procesa prečiščevanja, je imel nacionalsocialistični sistem še zmeraj veliko uspeha pri »pranju dostojanstva ljudi«. Potlačitev je bila lahko tako frustrirajoča, da jih deportiranci niso občutili drugače kot togo dejanje – katerega ne gre enačiti z namerno lažjo – s katerim so kimali sistemu, se mu zaobljubili in si s tem našli kanček lastnega miru pri sebi.

Z razmišljanjem o konceptu dobre vere in dostojanstva, se vedno znova sprašuje, koliko lahko verovanje v laž opraviči svoje poslanstvo. Sprašuje se o posledicah natveze laži s strani zatiralcev, da bi rešili same sebe pred hudobnostjo in o posledicah laži deportirancev z namenom, da bi se slepili v prepričanje o netrpjenju. S podajanjem distinkcije o morali med naučenimi zatiralci in naivnimi žrtvami, ugotavlja, da smo vsi po svoje zatiralci in hkrati zatiranci. Ni več kristalno jasne črte, koliko je naučenega v morali zatiralca in koliko je morale v amneziji deportiranca v stranski vlogi naivne žrtve. Njegovo razmišljanje je prepletalo tudi pregled zapisov o grehu, ter odnos do vlog o sreči in milosti v življenju. Poglobljal se je tudi v vidike o potrebi komunikacije za deportirance, o okleščinem jeziku z omejenim naborom besed in fraz, ki so jih taboriščniki uporabljali med seboj, ter o zatiranju humanosti in odvzemanju dostojanstva vsem tistim, ki niso razumeli nemščine. Poleg tega se v knjigi sprašuje o razlikah med racionalnim grehom in množično norostjo. Koncentracijsko taborišče ga je pripeljalo do spoznanja, kako potrebno je negovati tako psihološki del telesa, kot tudi fizični del. S tem na zavedni ravni pripisuje velik pomen ravno racionalnemu upanju, s katerim upodablja placebo efekt za zdravljenje duše, saj naj bi perspektiva – z ugodnim razpletom – puščala pozitivne posledice na telesu. V boji za preživetje, ugotavlja Levi, je zato pomembno psihološko zdravje kot odgovor na celotno stereotipizirane situacij, ki so vse prevečkrat krožile naokoli. Od uspešnih pobegov, do različnih uporov in do junakov, ki jih je dušilo optimistično gledanje sveta. Celoten dialog samega sebe v ogledalu do svojih kolegov – deportirancev, pa prikaže na podlagi psiholoških in zgodovinskih tem, ki so se nabrale okoli holokavsta. Ta odnos kristalizira v zadnjem poglavju knjige »Pisma Nemcev«, kjer želi prikazati dvoličnost spomina in subjektivnost taboriščnikov v svetu enoličnega objektivizma. Napetosti med lastnim spominom in spomini različnih Nemcev, v veliki meri na isto temo, se izkristalizira v naboru dvoreznih debat o morali in občutkih krivde v vprašanjih, ki se navezujejo na njihovo zgodovino v koncentracijskih taboriščih. Zraven pa kritizira vse tiste, ki brez kančka dostojanstva s togo pozo govorijo o lastni nesreči v taboriščih skozi oči sramote. Opravičilo zgodovine ne bo glorificiralo zadovoljitve lastne potrebe po odrešenju. Levi, kot eden redkih, še retrospektivno analizira prihodnost sveta v upanju na bolj oprijemljive zaključke kot na tiste, ki so rezultirali ob koncu druge svetovne vojne.

Kolikor zavezniško Primo Levi še lahko deluje, je bil njegov samomor leta 1987 presenetljiva stvar dejanja »dobre vere«, pa čeprav tega napora tudi sam ni več zdržal. Mesija, ki je želel več, kot je lahko prenesla njegova debela koža, je za seboj pustil bogato dediščino vademekumov in poti, ki so ga vodile skozi kruto zgodovino, ter jih je z dobrim namenom »uvozil« v misli in dejanja današnjega sveta. In četudi je nasilje, ki so ga izvajali enosmerno zgolj »stražarji« nad »kaznjenci«, nekoristno, je v svojem delu Levi še zmeraj hotel osmisлити dejanja dvosmerne ceste, ki niso imela sama po sebi nobenega smisla.

Boštjan Šaver

Jelezar Mojsejevič Meletinski: Bogovi, junaki, ljudje: izbrani članki in razprave. Ljubljana: Založba /*cf., Rdeča zbirka, 2001
249 strani (ISBN 961-6271-39-3), 3.250 SIT

prevod Drago Bajt, spremna beseda Igor Škamperle

Ko omenjamo Jelezarja Mojsejeviča Meletinskega (v angleških prevodih Eleazar M. Meletinsky) ne smemo pozabiti dediščine, ki je tega ruskega znanstvenika na področju proučevanja mitologije, folkore in zgodnjih form literature močno zaznamovala: ideološki kontekst in akademski kontekst. Pri prvem je potrebno izpostaviti, da je Meletinski eden izmed tistih redkih ruskih znanstvenikov na področju družboslovne in humanistične misli, ki je v obdobju deloškega favoriziranja in kontekstualiziranja znanosti in znanstvenega v prejšnjem stoletju ohranil kot cilj svojega proučevanja kulturo kot celoto na globalni ravni. V luči akademskega konteksta pa je potrebno poudariti, da je Meletinski močno zaznamovan s šolo Vladimirja Proppa in vplivi Dostojevskega, kar odlikavajo tudi njegova številna dela: Junak ljudske pravljice (*Geroy volshebnoy skazki*, 1958), Edda in zgodnje oblike epa (*Edda i rannie formy eposa*, 1968), Poetika mita (*Poetika mifa*, 1976), Srednjeveški roman (*Srednevekovyj roman*, 1983), Zgodovinska poetika novele (*Istoricheskaja poetika novelly*, 1990), O literarnih arhetipih (*O literaturnykh arhetipakh*, 1994), Dostojevski v luči zgodovinske poetike (*Dostoevskij v svete itoricheskoy poetiki*, 1996) idr. Pričujoča knjiga predstavlja zbirko izbranih člankov v šestih poglavjih, kjer je tako kronološko kot vsebinsko razčlenjen opus avtorjevega ustvarjanja.

Že v prvem poglavju o Prometejevih prednikih nas vsebina dela povede k naslovni tematiki: kulturnemu junaku. Meletinski uvodoma opozori, da je teorija mita v zahodnoevropski znanosti že dolgo etablirani del etnografije, folkloristike, sociologije in estetike, pri čemer miti po njegovem mnenju idealizirajo človekovo ustvarjalno dejavnost in samoiniciativo. Miti o kulturnih junakih demiurgih so po njegovem mnenju ideološko sinkretični in v še nerazviti obliki vsebujejo zarodke umetnosti, religije in predznanstvenih predstav o naravi in družbi (str. 5-7). Prav tako opozarja, da je prodor takšnih kulturnih junakov v najstarejše epe povsem naraven, pri čemer je pogoj preobrazbe omenjenega junaka idealizacija njegove stvariteljske dejavnosti. Meletinski pri tem navaja številne primere iz svetovnih folklornih zakladnic od Melanezije, Avstralije do Skandinavije in Severne Amerike. Pri tem ugotavlja, da je mit o kulturnem junaku svojevrstna kronika človekovih zmag nad naravo in kronika dosežkov tehničnega napredka. Na ta način se v mitih o kulturnem junaku odsevajo človekove iznajdbe in odkritja, ki se prek lika junaka prenašajo v mitično preteklost in idealizirajo človekovo ustvarjalno dejavnost (str. 10). Še posebej zanimiva je v takšnem kontekstu analiza lika Prometeja, za katerega Meletinski opozarja, da je že od antike naprej zasidran v človekovi zavesti kot simbol humanizma in altruističnega žrtvovanja za ljudi. Jasne poteze kulturnega junaka demiurga se po avtorjevem mnenju odražajo v klasičnem dejanju: junak podari